

**ÇAĞDAŞ İSLAM DÜŞÜNCESİNİN
BİLGE KRALI:
ALİYA İZZETBEGOVİÇ**

DR. SERTAÇ TEKDAL

Çağdaş İslam Düşüncesinin Bilge Kralı: Aliya İzzetbegoviç

Hazırlayan: Dr. Sertaç Tekdal

Tashih ve Eklmeler: Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

SDAM, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

İstanbul 2019, Ekim

Kategori: Düşünce Analiz

sdam.org.tr

Bu yayının hakları SDAM Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi'ne aittir. Bu yayın SDAM'ın izni olmaksızın yayınlanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

ÖZET

Yirminci yüzyılın sonlarında, mücadelesi ve entelektüel kimliği ile sadece İslam dünyasını değil, tüm dünyayı etkileyen Aliya İzzetbegoviç, gerek düşünce adamlığı ve bilge kişiliği, gerek en vahşi savaş ortamında bile özgürlük savaçılığı/ilkeli mücadelesi, gerekse de siyasi liderliği ve devlet adamlığıyla sembol bir şahsiyet olarak temayüz etmiştir. Geçen yüzyılın en büyük tanıklarından biri olan Bilge Kral, İslam düşüncesini hem İslam dünyasında hem de evrensel ölçekte üretebilen bir şahsiyet olmuştur.

İslami kimliğin yok edilmeye çalışıldığı bir dönemde henüz on sekiz yaşında genç bir delikanlı iken, özelde Bosna'nın genelde İslam dünyasının içinde bulunduğu hal-i pürmelalde, İslam medeniyetini diriltmenin hayallerini kurmuştur. Din, özgürlük, ahlak ve sorumluluk gibi temel insanlık problemlerine eğilerek farklı bir liderliğe öncülük etmiştir. Düşünce ve mücadelesi ile İslam medeniyetinin yaşadığımız çağda da ideal bir gerçekliğe sahip olduğunu gösterirken, Batı medeniyetinin(!) evrensellik iddialarını çürütmüştür. Müslümanların Bosna özelinde bir medeniyet ve kimlik krizi yaşadığı bir zaman diliminde, din algıları açısından Müslümanlara eleştirel, batıya karşı ise tavizsiz çıkışıyla İslam'ın yeniden kurucu bir rol alması gerektiğini ve iki kutuplu dünyada üçüncü yol fikrini ortaya atarak İslam'ın yegâne çözüm yolu olduğunu dindaşlarına ve tüm dünyaya göstermiştir.

Bu çalışmada, kendi medeniyetinden beslenerek evrensel düşünceler üretmiş ve eserleri, ahlakı, liderliği ve yaşantısıyla Çağdaş İslam Düşüncesine önemli katkılar sunmuş ender düşünürlerden biri olan Aliya İzzetbegoviç'in İslam düşüncesine olan katkıları ele alınmıştır.

Aliya İzzetbegoviç'in Hayatı

Aliya İzzetbegoviç, 8 Ağustos 1925 yılında Bosna Hersek'in Bosanski Samaç kasabasında doğmuş, adını Osmanlı ordusunda subaylık yapan dedesi Aliya'dan almış, çocukluk ve gençlik yıllarını Saraybosna'da geçirmiştir. İlk manevi eğitimini annesinden almış ve sabah namazlarında annesinin telkinleriyle gittiği Hadzijska camii imamı Mujezinoviç'in okuduğu Rahman suresi, üzerinde ciddi bir etki bırakmıştır. Komünist propagandanın etkisi altında 15 yaşlarında inanç yönünden gelgitler yaşasa da, 17 yaşına geldiğinde artık aileden kalan değil, kendi fikir ve tercihleri ile gerçek dine dönüş yapmıştır. İzzetbegoviç, bu dönemde sürekli okumayı tercih etmiş ve henüz 18-19 yaşlarında Avrupa Felsefesinin temel eserlerinden olan Bergson'nun "*Yaratıcı Evrim*", Kant'ın "*Saf Aklın Eleştirisi*" ve Spengler'in "*Batı'nın Çöküşü*" adlı eserlerini okumuştur.

Henüz lise yıllarında iken, 1940'lı yılların başında İslamı referans alarak kurulmuş olan Mladi Müslimani (Genç Müslümanlar) teşkilatına üye olması sebebiyle Aliya, 1946 yılında Tito yönetimi tarafından tutuklanmış ve 3 yıl hapis yatmıştır.

İzzetbegoviç, başladığı Ziraat Fakültesinde 3 yıl okuduktan sonra ayrılmış ve 1954 yılında kaydolduğu Hukuk Fakültesinden 1956 yılında mezun olmuştur. 1970 yılında yayınlanan ve 1983 Saraybosna davasında yargılanmasına sebep olan "*İslam Deklarasyonu*" adlı eseri, sadece bir ulusun ya da bir ülkenin problemlerinden ziyade, İslam dünyasının temel problemlerini ele alan bir eserdir. Bu eserin ardından gençlik yıllarından yazmaya başladığı "*Doğu ve Batı Arasında İslam*" eseri, 1984 yılında yayınlanmıştır. Eser, 20. yüzyıl düşünce dünyasında İslam'ın yerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Yugoslavya hükümeti tarafından 23 Mart 1983 sabahı ikinci kez tutuklanan İzzetbegoviç, dava arkadaşlarıyla birlikte İslam Devleti kurmaya çalışmak suçlamasıyla hapse atılmıştır. Dava sonucunda 14 yıl hapse mahkûm edilen İzzetbegoviç, hapiste mahkûmların öykülerini dinleyerek onlara yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu durum onun farklı hayatları tanıma noktasında tecrübe ve hayata birçok pencereden bakabilme yeteneği kazanmasına vesile olmuştur. Hapishane şartlarında sürekli okumuş ve muhtelif konularda notlar almış, aldığı bu notlar 1999 yılında "*Özgürlüğe Kaçışım*" başlığı ile müstakil bir eser olarak yayımlanmıştır.

Sonraki dönemlerde gerçekleşen ceza indirimleri ile İzzetbegoviç'in toplamda 5 yıl 8 aylık tutukluluk hali, 25 Kasım 1988 tarihinde sona ermiştir.

Hapishane sonrası hayatının bir yılını dinlenerek, 10 yılını Cumhurbaşkanı olarak geçiren İzzetbegoviç, birlikte yaşama düşüncesine sahip olmasına rağmen Yugoslavya'nın parçalanmaya yüz tuttuğuna, bu siyasi tablo karşısında Müslümanların temsil sorunu yaşadığına ve çözülme içerisinde savrulduğuna şahitlik etmiştir. Yakın arkadaşları ile yaptığı görüşmeler sonrasında Kasım 1989 yılında Yugoslavya'nın dağılmasından ziyade demokratik bir sisteme geçişini destekleyecek olan Demokratik Eylem Partisi'ni (*Stranka Demokratske Akcija-SDA*) kurmuştur. Çalışmalarına hızla başlayan parti, kuruluşundan tam bir yıl sonra Kasım 1990'da seçimlerden zaferle çıkmıştır. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra Bosna Hersek referandumuna gitmiş ve halkın onayıyla bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır. Hemen ardından Sırpların Boşnaklara karşı açmış olduğu savaşta Boşnak savunmasının liderliğini, aynı zamanda ülkenin cumhurbaşkanı olan İzzetbegoviç üstlenmiştir. Dünya'nın en büyük 4. ordusuna karşı halkını silahlandırarak düzenli bir ordu oluşturan İzzetbegoviç, 1992-1995 yılları arasında süren savaşı, hem cephede hem de diplomatik görüşmelerde yer alarak başarıyla yönetmiştir. Savaşta Boşnaklar, başta Srebrenitsa olmak üzere birçok katliamlara ve tehcirlere maruz kalmıştır. 1995 yılına gelindiğinde Boşnaklar askeri anlamda toparlanmış ve Sırpaları geri püskürtmeye başlamıştır. Aynı yılın Kasım ayında İzzetbegoviç, daha fazla insanın kaybının önüne geçmek için adil olmayan antlaşma masasına oturma teklifini kabul etmiş ve Dayton Antlaşması'nı 21 Kasım 1995 tarihinde imzalamak zorunda kalmıştır. İzzetbegoviç, görevini 2000 yılına kadar sürdürmüş, bu tarihte sağlık sorunları gerekçesiyle başkanlık görevinden ayrılmıştır. 2003 yılına kadar ailesiyle birlikte mütevazı bir hayat süren İzzetbegoviç, 19 Ekim 2003 tarihinde vefat etmiştir. Naşı yüz binler eşliğinde Saraybosna'daki Kovaçi Şehitler mezarlığına defnedilmiştir.^{1,2} Mezar taşının üzerinde, sloganlaşan bir sözü yer almaktadır: “And olsun ki köle olmayacağız”.

¹ AKIN, Mahmut Hakkı ve KARAASLAN, Faruk: Aliya İzzetbegoviç Özgürlük Mücadelecisi ve İslam Düşünürü. Pınar Yayınları, İstanbul 2018, s:19-27.

² İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Tarihe tanıklığım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

Fikir ve Düşünceleri ile Çağdaş İslam Düşüncesine Katkısı

Çağdaş İslam Düşüncesi, yaşadığımız son iki yüz yıllık süre zarfında Müslüman dünyasının sorunları ve bu sorunlara çözüm arayışları üzerine gelişmiştir. Bu sorunların ve çözüm arayışlarının temelinde Avrupa karşısında Müslüman toplumlarının konumu yer almaktadır. Çünkü modern dönemde Avrupa siyasal, ekonomik, iktisadi ve bilimsel anlamda hâkimiyet sağlamış ve bu durum karşısında Müslüman toplumların Avrupa ile ilişkisinin ne olacağı başta Osmanlı mütefekkirleri olmak üzere İslam dünyasında tartışma konusu olmuştur. Bireysel ve toplumsal olarak Müslümanca yaşamının imkanları ve yöntemleri sorgulanmıştır. İşte Çağdaş İslam Düşüncesi bu konulara odaklanmış olup, bu sürecin önemli düşünürlerinden birisi de Aliya İzzetbegoviç'tir. Aliya, bu çağda insanca ve dolayısıyla Müslümanca yaşamının imkânları üzerine çalışmış ve öneriler üretmiş bir düşünürdür.³ Aliya ve Bosna'nın hikâyesi, bir diriliş hikâyesidir.

Aliya, Batı coğrafyasında, bir Batı halkı içinde İslami bir hareket geliştirmiş ilk lider olup;⁴ ilmi, hikmeti ve liderliği ile dünyada "Bilge Kral" olarak tanınmıştır. Bilgelik düşünce yönünü, Kral ise eylem ve mücadele tarafını ifade etmektedir. O İslam dünyasının ancak bir aydınlar topluluğu ile kalkınacağına inanmaktadır. Ama onun tanımladığı şey önce düşünce üretimi, ardından da eylem ve pratiktir.

Mücadelesi ve entelektüel kimliği ile sadece İslam dünyasını değil, tüm dünyayı etkileyen Aliya İzzetbegoviç, gerek düşünce adamlığı ve bilge kişiliği, gerek en vahşi savaş ortamında bile özgürlük savaçılığı/ilkelik mücadelesi, gerekse de siyasi liderliği ve devlet adamlığıyla, İslam düşüncesini hem İslam dünyasında hem de evrensel ölçekte üretebilen bir şahsiyet olmuştur. Aliya, 3 boyutta ele alınabilir; Özgürlük Savaşçısı Aliya, Devlet adamı/Lider Aliya ve Düşünür Aliya. Ancak düşünürlük vasfı hepsinden daha büyük önem arz etmektedir.

İzzetbegoviç, modern eğitim almış biri olup, klasik medreselerde yetişmemiş olmasına rağmen daima İslami oluşumlarla iç içe olmuştur. İslami kimliğin yok edilmeye çalışıldığı bir dönemde henüz 18 yaşında genç bir delikanlı iken,

³ MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE DERGİSİ, Yıl 13, (2016), sayı 48, s: 42.

⁴ TURAN, Abdulkadir: Batı, Türkiye ve İslam, Dua Yayınları, İstanbul 2017, s:166.

arkadaşlarıyla Milječka nehrinin kenarına oturur, özelde Bosna'nın genelde İslam dünyasının içinde bulunduğu hal-i pürmelalde, İslam medeniyetini yeniden diriltmenin hayallerini kurmuştur. Muhtemelen bu arayışlar olmasaydı, Sırlara karşı verilen o büyük mücadele verilemeyecekti.

Verdiği mücadele ve düşüncesi ile İslam medeniyetinin yaşadığımız çağda da ideal bir gerçeklik olduğunu ve ilkeleriyle sınırsızlığını gösterirken, Avrupa'nın temsil ettiği batı medeniyetinin evrensellik iddialarını çürütmüş ve sınırlarını göstermiştir. Bosna özelinde bir medeniyet ve kimlik krizi yaşayan Müslümanların gerek eylem adamı olarak gerekse de entelektüel çıkışıyla bir meydan okumayı gerçekleştirebilmiştir.

Hem doğuyu hem de batıyı bilen, kendisini akıl ve düşünce olarak batılı, ruh ve duygu olarak doğulu şekilde tanımlayan Aliya, doğu ve batı arasında kendine özgü bir ses geliştirebilmiştir. Aliya, Müslüman kimliğiyle İslam dünyasının sorunlarına eğildiği gibi modern insanın ve kadim insanlık sorunlarına dair de fikir geliştirmiştir. Bu süreçte yerel ve kendine ait değerlerden beslenmiş ancak evrensel mesajlar vermiştir. Ait olduğu topluma asla yabancılaşmadan, o toplumdan biri olarak öncülük etmiştir.

Her zaman dengeli bir yolun yolcusu olan Aliya, Batı ile ilişkilerin kopararak tamamen reddedilmesi ile zaafın artacağını, bu medeniyeti her şeyi ile kabul etme durumunda ise kimliğin kaybedileceğini vurgulamıştır.⁵

İzzetbegoviç, "*Doğu ve Batı Arasında İslam*" kitabının başında dünyanın içine düştüğü ideolojik çatışmada İslam'ın yerinin neresi olduğuna cevap aramaktadır. O'na göre dünya görüşlerini üç bölüme ayırabiliriz:

- 1 - Dînî (maneviyatçı) dünya görüşü, esası ruhtur.
- 2 - Materyalist dünya görüşü, esası maddedir.
- 3 - İslamî dünya görüşü, ruh ve maddenin bir arada olduğu görüş.

İzzetbegoviç'e göre İslam'ın esas özelliği onun sahip olduğu bu düalizmdir. İslam, bu yönüyle bugün modern çağın içinde bulunduğu paradokslara bir çıkış

⁵ EMRE, Akif: Aliya, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2019.

kapısıdır. Dünya zıddiyetler üzerine kurulmuştur, önemli olan anlamlı bir sentez kurmaktır. Bunun için bir ölçüğe ihtiyaç vardır, o da üçüncü yol olan İslam'dır. İslam'ı anlamak için içindeki bu düalizmleri anlamak gerekir. Bunlardan biri zekât - namaz düalizmidir. Namaz insana, zekât topluma dönüktür; namaz terbiye, zekât düzenin parçasıdır; namaz şahsî, zekat toplumsaldır. Mekke ve Hira Mağarası da bir düalizmdir. Hira bireysel, Mekke ise toplumsal direniştir.

İnsan için “arzın kurdu, hem de semanın çocuğu” tanımlamasını yapar İzzetbegoviç. Her şeyin çift yaratıldığı gibi, insanın da bir ruhu ve bedeni vardır. Beden ruhun evidir. “Ev” yani vücut bilimin işidir, ancak ruh dinin, sanatın ve ahlakın kapsamındadır.⁶

Kısacası doğu ve batı arasında İslam ve yer ile gök arasında ise insanı tanımlamaktadır Bilge Kral. Onun düşüncesinde zıtlıkları birleştirme vardır, aynen su gibi. İki zıtlık (O ve H₂) yan yana gelince birbirini yok eder, ama ikisi birleşince suya ve hayata dönüşür.⁷

Ortaya koyduğu üçüncü yol teorisi sadece içinde yaşadığı toplum açısından değil, İslam dünyasının ve genelde insanlığın temel meselelerine çözüm üretme noktasında önemsenmelidir. Genel olarak varlığın ve insanın düalist yapısını (beden-ruh, iyi-kötü, dünya-ahiret, doğru-yanlış, madde-mana, kültür-medeniyet, dram-ütopya) temel alan bu anlayış, düalist yapıyı oluşturan unsurlar arasındaki denge durumunun ancak üçüncü yol ile mümkün olduğu tezini işler. İslam, ruhu ve maddeyi bir arada kabul eden üçüncü yolun adıdır. Bu yol insan için vazgeçilmez olan her iki temel unsuru da kabul eden bir anlayışa sahiptir. Aliya'nın çağrısı, İslam toplumlarının bu üçüncü yola dönüş yapmalarınıdır. Zira arzu edilen gelecek ancak bu şekilde mümkün olacaktır.⁸

Aliya'nın hayatı boyunca yapmış olduğu çalışmalar; insan, sosyal hayattaki koşulları, özgürlük, ahlaki ve manevi sorunlara odaklanmıştır. Aliya'nın düşüncesinde özgürlük ve ahlâk, insanı yücelten ve diğer varlıklardan farklı kılan en temel değerlerdir. Ahlâk, dinin öbür halidir. İnsanı büyük insan kılan da ahlaklı oluşudur.

⁶ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Doğu ve Batı arasında İslam, Nehir Yayınları, İstanbul, 1994.

⁷ HASANEYN, Fatih Ali ve ŞERİF, Muhammed: Bilinmeyen Aliya, Şule Yayınları, İstanbul 2019 s:178.

⁸ MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE DERGİSİ, Yıl 13, (2016), sayı 48, s:45.

“İnsan, yaptığı değil öncelikle istediği ve meylettiği şeydir. Dolayısıyla ahlaka uygunluk, doğru harekette değil, doğru niyettedir. Ahlak, hareket tarzı değil istektir. Yoksa mide hastalığından ötürü az ve dikkatli yemek yiyen biri itidal örneği sayılırdı.” der Aliya.⁹ Yani kişi imtihan olmadığı bir sınavın kazananı olamaz. Kanuna riayet, alışkanlık, hadımlık, ahlaklı olmak ve namusluluk değildir.¹⁰

Aliya, dürüst fakat yetkin olmayan insanlarla yetkin olan ama dürüst olmayan insanlar arasında tercih söz konusu olduğunda ilkinin önermektedir.¹¹ Elbette ki “Dürüstlük bilgidir üstündür ama dürüst ve tembel olanları affedemem” de demektedir.¹²

Her zaman açık olmanın dürüstlük gereği olduğunu ifade eden Aliya, savaş esnasında sokaktan geçerken “Korkmuyor musun?” diye soran kadına açıkça korktuğunu ifade etmekten çekinmez, ama yapmak zorunda olduğunu da söyler. Budur ona güven duyulmasını sağlayan. Meyhane işlettiği ve evladı katledildiği halde ona duyduğu güveni ifade eden kadın bunun kanıtıdır.¹³

Savaş zamanında tüm sıkıntı, zorluk ve başarısızlıkları açıkça ifade etmeyi tercih eden Aliya, eleştiri konusuna da büyük önem vermektedir. “Batının gücü sadece iktisadi ve askeri güç değildir. Bunlar onun dışı bakan yönüdür. Batının esas gücü eleştirel düşünmeden gelir.” demiştir.¹⁴ Elinden gelse Müslüman doğuda eleştiri mektepleri kuracağını ifade eder.¹⁵

Ahlak ve dürüstlük konusundaki bu hassasiyetindedir ki, gösterdiği savaş ahlakı Avrupa’yı hayretler içerisinde bırakmıştır. İnsan olma ve insan kalma hassasiyeti ile verilen mücadelede alını diktir Aliya’nın ve bazı bölgelerde zaferlerin nasıl

⁹ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Doğu ve Batı arasında İslam, Nehir Yayınları, İstanbul, 1994.

¹⁰ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

¹¹ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Konuşmalar, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

¹² İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

¹³ EMRE, Akif: Aliya, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2019.

¹⁴ HASANEYN, Fatih Ali ve ŞERİF, Muhammed: Bilinmeyen Aliya, Şule Yayınları, İstanbul 2019 s:143.

¹⁵ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

kazanıldığı sorulduğunda, pek çok faktörün olduğunu ama en önemlisinin ahlak faktörü olduğunu ifade eder.¹⁶

Ahlak faktörüne büyük bir anlam yüklediğindendir ki “Allah’ım! Hatalıysam affet, ama iyi bir Hristiyan’a kötü bir Müslüman’dan daha çok saygı gösteriyorum.” demekten kendini alamaz. Çünkü dinlerin ahlaki kısmı benzerdir, hatta bazen özdeştir.¹⁷

Ona göre ahlaki yozlaşma varken, bir sosyal veya siyasal değişim doğrudan başlayamaz. Bu nedenle öncelikle vaiz, sonrasında asker olmak gerekir. Dünyadaki her güç ahlaki güç olarak başladığı gibi, her yenilgi de ahlaki tökezleme ile başlar. Öncelikle her şey ruhlarda başlamak zorundadır.¹⁸ Hiçbir peygamber unutulmuş ibadetleri tesis için değil, bozulan ahlak ve sosyal düzen için gelmişlerdir.

“Batı dünyasında teknoloji ve ahlak alanındaki süreçler paralel olarak devam etmektedir. Süreklilik arz eden teknolojik devrim, batılı insanın eline büyük bir güç vermiş ama aynı zamanda ruhi çöküş ve ahlaksızlık bu gelişmeyi etkisizleştirmektedir. Bu durum İslam dünyasına denge şansı vermektedir. Genç neslin dini ve ahlaki eğitimi, ailenin güçlendirilmesi, esrar ve fuhşun yok edilmesi batıya karşı ahlaki güç sahibi kılar. Sonra da teknolojik gelişmeler için çaba sarf edilir.”¹⁹

Aliya’nın tespitiyle ahlaklı olmanın temelinde özgürlüğünü kullanma; başka bir deyişle tercihte bulunabilme ve tercihinin sorumluluğunu üstlenme vardır. İnsanın tercih edebilme yeteneğinin kısıtlanması ya da yok edilmesi doğrudan özgürlüğe bir müdahale olacağından, aynı zamanda ahlaka karşı bir harekettir. Özgürlük, ahlakın zorunlu şartıdır. Özgürlükten kaçmak, dünyevi iktidarların himayesinde konformist bir hayat sürmek ve bu hayatın devam etmesi için çaba göstermek, Allah’a kul olmaktan ve ahlaktan kaçmak demektir.

“Diktatörlük günahı yasaklasa bile ahlaksızdır, demokrasi günaha izin verse bile ahlaklıdır. Temel mesele özgürlüktür. Çünkü demokrasi ahlaklı bir yönetim şeklidir. Fakat tıpkı iyi diktatörlerin var olabileceği gibi demokratik sistemlerde de kötü yöneticiler var olabilir. Demokrasinin diğer yönetim sistemlerinden farkı ise, adil

¹⁶ MUSLİMOVİÇ Fikret ve ÇIKOTIÇ Selmo: Düşünür ve Devlet Adamı Aliya İzzetbegoviç, Hece Yayınları, Ankara 2017, s: 210.

¹⁷ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

¹⁸ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul 2014.

¹⁹ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, Fide Yayınları, İstanbul 2010.

olmaya en yatkın sistem olmasındandır. Demokrasi suistimali de içerir. Özgürlük, riskleriyle kabul edilmelidir.”²⁰ Demokrasinin sınırlılıkları ve eksiklikleri ile birlikte en iyi insan buluşu olduğunu söyler, Aliya. O, geleneklere saygı ile birlikte ilerlemenin değerli olduğu düşüncesindedir.²¹

Bir diğer konusu ise siyasettir. “Siyasi parti olmaksızın demokratik yollardan insanlara ulaşamazsınız” der, Aliya.²² Ona göre, hiçbir sistem kendiliğinden İslami veya gayri İslami değil, onu oluşturan insanlara göre şekillenir. “Müslüman olarak yaşamak ve ayakta kalmak için bir toplum inşa etmek zorunludur. Tarihte hiçbir İslami hareket yoktur ki aynı zamanda siyasi de olmasın. Çünkü İslam sadece bir din değil aynı zamanda nizam ve ahlakıdır.”²³

Ancak ahlak anlayışı, iktidardan uzaklaşma gibi bir inancın ve tavrın oluşmasına sebep olmuştur. Söz konusu ayrımı savunanlara göre ahlak lehine siyasetten uzaklaşmak gerekmektedir. Böylece ahlak ile siyaset birbirlerini dışlayan iki ayrı alan olarak tanımlanmaktadır. Oysa İslam, insanın siyasallığını kabul ettiği gibi ahlaki alanın dışında bir insan anlayışını kabul etmemektedir. Dolayısıyla Aliya İzzetbegoviç’in İslam anlayışı açısından bu dünya ötelenecek, reddedilecek bir yer olarak değil, siyasallığın ve ahlakiliğin ortak bir alanı olarak da görülebilir. Ona göre “Dünya red yoluyla kazanılmaz”.²⁴ Kendisine neden Ziraat Fakültesini bıraktığını soran Fatih Hasaneyn’e şu cevabı verir: “Ormanda veya tarlada çalışmak demek, zamanın çoğunu köylerde yani şehirden ve geleceğe yön veren olaylardan uzakta geçirmek demektir.”²⁵ Bu cevap İzzetbegoviç’in kullandığı bir kavram olan aktif iyi olma vasfının bir göstergesidir.

Batı tarafından sürekli suçlandığı İslam devleti kurma konusunda, “Açıkça konuşmak gerekirse, bir İslam cumhuriyeti kurmanın peşinde değiliz. Ancak dünyanın bu parçasında İslam’ın kurtulmasını istiyoruz.” der. Ona göre İslami düzen ancak çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde olur. Bununla birlikte “Biz kendi devletimizi

²⁰ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

²¹ MUSLİMOVIÇ Fikret ve ÇIKOTIÇ Selmo: Düşünür ve Devlet Adamı Aliya İzzetbegoviç, Hece Yayınları, Ankara 2017, s: 79.

²² İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Konuşmalar, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

²³ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul 2014.

²⁴ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

²⁵ HASANEYN, Fatih Ali ve ŞERİF, Muhammed: Bilinmeyen Aliya, Şule Yayınları, İstanbul 2019 s:98.

istiyoruz, çünkü devletsiz bir ulus, evsiz bir aileye benzer. Allah'ın izniyle kendi devletimizde yaşayacağız. Bir tek şey kesindir, devletimizde İslam'a hürmet edilecek." şeklinde bir teminatta bulunmaktadır.²⁶

Onun düşüncesinde yol, iktidarı ele geçirmekten değil, insanları kazanmaktan geçmektedir. İslam önce hakikat iddiası sonra hakimiyet iddiasındadır. Hakikat iddiası güçlü değilse hâkimiyet iddiası başarılı olamaz. Ve İslam doğası gereği iktidarı ister, bunun için de çalışmak gerekir. Önce İslami toplum, sonra da İslami iktidar. İslami iktidar olmadan İslami toplum tamamlanmamış ve güçsüzdür. İslami iktidar ise İslami toplum olmaksızın ya ütopya veya zulümdür.²⁷ Silahlı isyanın iktidar sahiplerinin işine geldiğini, önemli olanın sivil direniş olduğunu ifade eder.²⁸

Aliya, altmışların sonlarında etrafındaki arkadaşlarına sorar; "Elinize askeri darbe imkanı geçerse ne yaparsınız?" Fatih Hasaneyn, böyle bir fırsatı kaçırmayacağını söylediğinde sadece gülümsediğini ifade etmiştir.²⁹

Ona göre, yeteri kadar ahlaki ve psikolojik açıdan hazırlanmadan ve lazım olan asgari yetişmiş kadro olmaksızın sadece şansın yaver gitmesi ile iktidarı ele geçirmek İslami devrim değil, darbedir. İktidar için geç kalmak da güçten yoksun kalmak ve iktidarın darbesine maruz kalmak demektir.³⁰

Müslüman dünyasının uyanışının ancak yeni Müslüman entelijansiyanının önderliğinde ve organize bir çaba sonucunda mümkün olabileceğine inanmakta ve bunun için çalışmanın önemine vurgu yapmaktadır. Ona göre Tecdid hareketinin başarısı iki ana unsura bağlıdır. Bunlar eğitim ve organize çalışmadır. Bunlar da halkla birlikte olmalıdır. Yoksa halktan kopuk bir hareket başarıya ulaşamaz, aksine daha sonra halk üzerinde tahakküm kurmaya çalışan zorba bir güce dönüşür. Değişim tabandan tavana olmalıdır, bu yüzden darbeci yöntemler meşru değildir. Önemli olan içsel devrimi gerçekleştirmektir. Halkın İslami duygularına tercüman olmayan gelenekçi çevrelerin de, moderniteyi içselleştirmeye çalışan çevrelerin de Müslüman

²⁶ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Konuşmalar, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

²⁷ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul 2014.

²⁸ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

²⁹ HASANEYN, Fatih Ali ve ŞERİF, Muhammed: Bilinmeyen Aliya, Şule Yayınları, İstanbul 2019 s:65/149.

³⁰ İZZETBEGOVİÇ, Aliya: İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul 2014.

halklara önderlik etme şansı yoktur. Çare İslam'ı muktedir kılmayı amaçlayan yeni bir aydın sınıfının oluşturulmasıdır.³¹

“Bizim görevimiz çalışmak ve mücadele etmektir. Tarihi ise Allah yönetir. Yaşanan zaferler bir mucize değildir, görevlerin hakkıyla yerine getirilip getirilmemesi meselesidir. İyi veya kötü hazırlık konusu söz konusudur. Hiçbir mağlubiyet hak edilmemiş değildir.”³²

“Batının gücü nasıl yaşadığında değil, nasıl çalıştığındadır. Batının gücü modada, ahlaksız gençlikte değil, çalışkanlık, ısrarlı gayretleri ve sorumlulukta yatmaktadır.” “Ataların geçmişte yaptığı mükemmel camileri saymaktansa, mahalledeki caminin eskimiş çatısını onarmak daha önemlidir.” anlayışı ile çaba ve gayretin değerini ifade etmiştir, Bilge kral. Ayrıca ibadethane ile fabrikanın yan yana olmasının daha İslami olduğunu dile getirmiştir.

İzzetbegoviç'in bir durum tespiti olarak ortaya koyduğu İslam Dünyası'nın geri kalmışlığının temelinde iki sebebi vardır. Bunlar dış sebepler ve iç sebepler olarak zikredilebilir. Dış sebepler arasında Moğol İstilasının İslam Dünyasının birikimlerini yağmaladığından bahsederken iç sebepler kısmında; İslam'ın yalnızca bir din olarak algılanarak yorumlanmasını sayar. Ona göre İslam sadece batılı anlamda bir din değildir, aynı zamanda sosyal hayatın içinde olan ve sosyal hayatta nasıl davranılması gerektiği hususunda yaklaşımları olan bir dindir. İslam'ın sosyal hayattan çekilmeye başlayarak sadece ibadetle sınırlandırılması İslam dünyasının geri kalmasının temel sebebidir.

Aliya İzzetbegoviç, 1995 yılında Kahire'de Kral Faysal Ödülü toplantısında Müslümanların problemlerini şöyle tespit etmiştir:

- 1- Bizim dünyamız sanki saat ve takvim yokmuş gibi dakik değil. İbadetlerin zamanları varken bu nasıl oldu?
- 2- Şehirlerimiz kirlidir. Temizlik imandan iken bu nasıl oldu?

³¹ ATALAR, Kürşad: Çağdaş Müslüman Düşünce Sembol Şahsiyetler, Pınar Yayınları, İstanbul 2016, s:185.

³² MUSLİMOVİÇ Fikret ve ÇİKOTİÇ Selmo: Düşünür ve Devlet Adamı Aliya İzzetbegoviç, Hece Yayınları, Ankara 2017, s: 153/211.

3- Kur'an gözlem ve tabiata vurgu yaparken, ruhumuz uyuyakaldı mistisizme batıl inanca yöneldik, bu nasıl oldu?

4- Tek mabud Allah iken, şahıs kültü nasıl oldu?³³

Bugün bir geri kalmışlık var ve İslam bunu asla kabul etmez, bu din iki dünyayı da isteyen bir hususiyete sahiptir. İslam Allah'a teslimiyeti emrederken, zulme ve düşmanlara karşı da mücadeleyi emretmektedir. Aliya, Fransız İslamolog Jacques Rissler'in bir sözünü de paylaşır: "İslam'ın beş değil altı şartı vardır. Altıncı şartı da mücadeledir."

İslam'ın geçmişte tüm alanlarda sergilediği gelişme ve ilerlemeye değinen Aliya, tüm bunlara rağmen İslam nasıl olur da fanatizm, geri kalmışlık ve cehaletle gündemde tutulabilmektedir? diye sormaktadır. Geri kalmışlığın sebebi İslam değil, belki İslam'ın hayatın dışına itilmesindedir.³⁴

Siyasetini; adalet, özgürlük ve doğruluk kavramları özetler. O, siyaset hayatı boyunca insanı önemseyen bir lider olmuştur. Devletin insan için var olması gerektiğine vurgu yapmış, insanı merkeze alan bir siyaset anlayışı geliştirmiştir.

"Her iktidar, insanları bozar ve bu bozgunluğun yıkıcı etkisine ancak sadece Allah'a iman ve ahlaki değerlerin sürekli canlı tutulması faaliyeti karşı durabilir."

"Din de devrim de acılar ve ızdıraplar içinde doğar. İkisi de refah ve konfor içinde yok olup gider. Gerçekten de devam eden sırf onların gerçekleşme çabasıdır."

"Müslüman toplumların kendi rönesanslarını başarabilmeleri için İslamlaşma dışında bir çareleri yoktur." diyen Aliya, İslami yenilenme fikrine karşı her zaman iki tip insanın karşı çıktığı söyler. Muhafazakarlar, din bir kez ve ebedi olarak yorumlanmıştır diyerek eski reçeteleri sunmakta, İslam'ı geçmişe çekmekte iken, modernist davranış ise İslam'a yabancı bir gelecek hazırlamaktadır. Muhafazakarlar, İslam'ın dış dünyaya nizam vermemesi gerektiğini, ilericiler ise bunu yapamayacağını

³³ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Köle Olmayacağız, Fide Yayınları, İstanbul 2007, s:579.

³⁴ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, Fide Yayınları, İstanbul 2010.

düşünmektedir. Pratikte sonuç aynıdır.³⁵ Oysa gelenek ve ilerleme birlikte ele alınmalıdır.

Önemli problemlerden biri olan eğitim konusunda da itirazları vardır Bilge Kral'ın. Bir dostunun yazısını okur ve yazının tamamen çocuğun itaatkar olması üzerine yazıldığını görür. Düşman vahşice saldırırken ve ezerken, gençliği bir sineği bile ezmeyen gençlik olarak eğitmenin yanlış olduğunu söyler. İdare etmek için değil idare edilmek üzere eğitilmesine itiraz eder. Karınca bile ezmeyenlerdir onar!!! İslam'ın ilerlemesini teslimiyetçi kimseler değil, cesur ve isyankar ruhlu kimselerin gerçekleştirebileceğini haykırır.³⁶

“Ben, bir Müslümanım ve öyle kalacağım. Kendimi dünyadaki İslam davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son günlerime kadar da böyle hissedeceğim. Çünkü İslam, benim için güzel ve asil olan her şeyin diğer adıdır. İslam, dünyadaki Müslüman halklar için daha iyi bir gelecek vaadinin ya da umudunun onlar için onurlu ve özgür bir yaşamın, kısacası benim inancıma göre uğruna yaşamaya değer olan her şeyin adıdır.”

“Ey teslimiyet senin adın İslam'dır.”³⁷

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Aliya İzzetbegoviç, sözü ve fiili her zaman uyum içinde olmuş bir şahsiyet olarak İslam'ın her çağda yaşanabilecek bir din ve tek çare olduğunu ortaya koyarak sadece Müslümanlar açısından değil, tüm insanlık için çözümler sunmuş çok yönlü bir kişiliktir. İleri sürdüğü çözümleri bizzat uygulamaya koymaya gayret etmiş, hakikati haykırma noktasında hiçbir şeyden geri durmamıştır. Hem İslam dünyasına eleştiriler sunan gerçekçi, hem de batıya karşı hakkı haykıran tavizsiz duruşu ve çözüm önerileri halen ders alınması gereken, geçerliliğini koruyan ve insanlığa yol göstermeye devam eden duruş ve önerilerdir. Düşünce ve fikriyatının daha iyi anlaşılması için daha çok gayrete ihtiyaç olduğu da bir gerçektir.

³⁵ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul 2014.

³⁶ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, Fide Yayınları, İstanbul 2010.

³⁷ İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

1. Eserleri:

- 1- Doğu ve Batı Arasında İslam
- 2- İslam Deklarasyonu
- 3- İslami Yeniden Doğuşun Sorunları
- 4- Özgürlüğe Kaçışım
- 5- Tarihe Tanıklığım
- 6- Konuşmalar
- 7- Köle Olmayacağız

Kaynakça

AKIN, Mahmut Hakkı ve KARAASLAN, Faruk: Aliya İzzetbegoviç Özgürlük Mücadelecisi ve İslam Düşünürü. Pınar Yayınları, İstanbul 2018.

ATALAR, Kürşad: Çağdaş Müslüman Düşünce Sembol Şahsiyetler, Pınar Yayınları, İstanbul 2016.

EMRE, Akif: Aliya, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2019.

HASANEYN, Fatih Ali ve ŞERİF, Muhammed: Bilinmeyen Aliya, Şule Yayınları, İstanbul 2019.

İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Doğu ve Batı arasında İslam, Nehir Yayınları, İstanbul, 1994.

İZZETBEGOVIÇ, Aliya: İslam Deklarasyonu, Fide Yayınları, İstanbul 2014.

İZZETBEGOVIÇ, Aliya: İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, Fide Yayınları, İstanbul 2010.

İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Konuşmalar, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Köle Olmayacağız, Fide Yayınları, İstanbul 2007.

İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Özgürlüğe Kaçışım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

İZZETBEGOVIÇ, Aliya: Tarihe tanıklığım, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE DERGİSİ, Yıl 13, (2016), sayı 48.

MUSLİMOVIÇ Fikret ve CİKOTİÇ Selmo: Düşünür ve Devlet Adamı Aliya İzzetbegoviç, Hece Yayınları, Ankara 2017.

TURAN, Abdulkadir: Batı, Türkiye ve İslam, Dua Yayınları, İstanbul 2017.